

ביסוד דין כאשר זמם

ז. תלמוד בבלי מכות ב:

ת"ר, ד' דברים נאמרו בעדים זוממין: אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה, ואין גולין לערי מקלט, ואין משלמין את הכופר, ואין נמכרין בעבד עברי; משום ר"ע אמרו: אף אין משלמין ע"פ עצמן. אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה, כדאמרן. ואין גולין לערי מקלט, כדאמרן. ואין משלמין את הכופר, קסברי: כופרא כפרה, והני לאו בני כפרה נינהו וכו' ואין נמכרין בעבד עברי, סבר רב המנונא למימר: ה"מ היכא דאית ליה לדידיה, דמיגו דאיהו לא נזדבן - אינהו נמי לא מיזדבנו, אבל היכא דלית ליה לדידיה, אף על גב דאית להו לדידהו - מיזדבנו, (א"ל רבא) ולימרו ליה: אי אנת הוה לך מי הוה מיזדבנת? אגן נמי לא מיזדבנינן! אלא [הכי איתמר] סבר רב המנונא למימר: ה"מ היכא דאית ליה או לדידיה או לדידהו, אבל היכא דלית ליה לא לדידיה ולא לדידהו - מזדבני, א"ל רבא: ונמכר בגנבתו אמר רחמנא בגנבתו - ולא בזממו.

משום ר"ע אמרו וכו'. מאי טעמא דר"ע? קסבר: קנסא הוא, וקנס אין משלם ע"פ עצמו. אמר רבה תדע שהרי לא עשו מעשה [ונהרגים] ומשלמין. א"ר נחמן תדע שהרי ממון ביד בעלים ומשלמים. מאי ניהו דלא עשו מעשה, היינו דרבה! אימא וכן אמר ר"נ.

ח. חדושי הריטב"א שם

ואחרים פירשו דלאו בני כפרה דכופר קאמרינן שאין כופר אלא במי ששורו הרג את הנפש, לפוטרו ממיתה בידי שמים, וכדאמרינן התם (כתובות ל"ז ב') לפי שמצינו למומתין בידי שמים שנותנין ממון ומתכפר להם כדכתיב אם כופר יושת עליו וגו', וזהו שכתב רש"י ז"ל כאן לאו בני כפרה נינהו שהרי לא הרג שורם את הנפש, ובודאי שלפי שיטה זו לא היינו צריכין לכל אלו הטעמים דהא אית לן טעמא רבה דלאו בני כפרה אינהו בהא כיון שעשו במזיד, ולא מצינו כפרה כזו למזידין אלא למי ששורו הרג אדם בפשיעה שלא שמרו כראוי ולא היה מזיד, אבל הא ודאי קשיא טובא משום דלאו בני כפרה נינהו למה יהיו פטורין מלשלם הכופר שהיו מחייבין אותו לקיים בהן כאשר זמם דהא כאשר זמם לא בא לכפרה אלא לממונא או לקנסא, וי"ל דהזמה לא שייכא בהא למאן דאמר כופרא כפרה דהא איבעי לן התם (ב"ק מ' א') אם ממשכנין על הכופר למ"ד כופרא כפרה וסלקא בתיקו הילכך אין ממשכנין, וגם ר"י ז"ל פירש שם דלא מיבעי לן התם אלא אם כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, ומעתה אילו לא רצה לתת כופר לא היו כופין אותו, ואם היה יודע בעצמו שלא היה כמו שהעידו לא היה נותן, וכיון שכן אין כאן דין הזמה, והכי קאמר כופרא כפרה ולית בכפרה דין הזמה, ואי משום דליהוי להו כפרה הני לאו בני כפרה נינהו, כן נ"ל.

ט. תלמוד בבלי מכות ב.

מנהני מילי? א"ר יהושע בן לוי (אמר ר"ש בן לקיש), דאמר קרא: ועשיתם לו כאשר זמם, לו - ולא לזרעו. וליפסלוהו לדידיה ולא ליפסלו לזרעיה! בעינן כאשר זמם לעשות וליכא. בר פדא אומר: ק"ו, ומה המחלל אינו מתחלל, הבא לחלל ולא חילל - אינו דין שלא יתחלל. מתקיף לה רבינא: אם כן, בטלת תורת עדים זוממין, ומה הסוקל אינו נסקל, הבא לסקול ולא סקל - אינו דין שלא יסקל! אלא, מחוורתא כדשנינן מעיקרא.

א. תלמוד בבלי מכות ב.

מתני'. כיצד העדים נעשים זוממין? מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה, אין אומרים: יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו, אלא לוקה ארבעים; מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לגלות, אין אומרים: יגלה זה תחתיו, אלא לוקה ארבעים.

ב. חדושי הריטב"א שם

אין אומרים יעשה זה בן גרושה. נקט לה בלשון יחיד כלישנא דקרא דכתיב ועשיתם לו, ופירש רש"י ז"ל שאם העד כהן אין אומרים שיעשה בן גרושה או בן חלוצה, והכי ודאי פשטא דמילתא דלכהן הוא דאיצטריך דשייך ביה פסול זה, אבל בתוספות פירשו דהכי נמי מיתני בעד ישראל דלא אמרינן שיהא פוסל אשה בביאתו לכהונה כאילו הוא חלל בן גרושה או בן חלוצה.

ג. בית הבחירה למאירי שם

וי"מ בשהעידו ששמעו מאביו שאמר עליו זה בני בן גרושה ובן חלוצה שנאמן בכך כמו שביארנו בבתרא ואין אומרינן יעשה זה בן גרושה ובן חלוצה ואפי' היו עדים אלו כהנים שאם אתה אומר כן פסלת את זרעו והתורה אמרה ועשיתם לו ולא לזרעו וא"ת להכשיר את זרעו אין זה כאשר זמם וכן אם היו עדים אלו ישראלים הרי הזמתם באה לפסול את בנותיהם לכהונה כדין בת חלל זכר אלא לוקה את הארבעים משום עדות שקר וכו'.

ד. תלמוד בבלי יבמות מה.

דכולהו אמוראי דמכשרי, מודו שהולד פגום לכהונה; מק"ו מאלמנה: מה אלמנה לכהן גדול שאין איסורה שוה בכל - בנה פגום, זו שאיסורה שוה בכל - אינו דין שבנה פגום. מה לאלמנה לכהן גדול שכן היא עצמה מתחללת! הכא נמי, כיון שנבעלה פסלה, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון: מנין לעובד כוכבים ועבד הבא על הכהנת ועל הלוייה ועל הישראלית, שפסולה? שנאמר: ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה, מי שיש לו אלמנות וגירושין בה, יצאו עובד כוכבים ועבד שאין להם אלמנות וגירושין בה.

ה. רש"י שם

שבנה פגום - בנה פגום לאו דוקא דהא פשיטא בן העובד כוכבים לאו כהן הוא ואי משום דלא ישא כהנת כיון דמותר בישראלית מותר נמי בכהנת שאין קדושה בנשים דאפילו כשרות מותרות לפסולים דקיימא לן (קדושין דף עג) לא הוזהרו כשרות מלינשא לפסולים אלא משום בתה נקט דאם תלד בת פסולה לכהונה.

ו. חדושי הריטב"א שם

והא דאמרי' הולד פגום לכהונה. פרש"י ז"ל שאם היתה נקבה היא חללה שפסולה לכהן הדיוט ואם היא כהנת מיפסלא מתרומה דבי נשא. ונראה מדבריו ז"ל שאם הוא זכר אינו נפסל כלל וכי קאמרי' שבנה פגום לאו דוקא אלא בתה קאמר. וכן פירשהו בירושלמי בפירוש בנקבה, אבל רבי' הרמב"ן ז"ל היה אומר דכיון דמק"ו מאלמנה מייתי ליה אף אם הוא בן פגום לכהונה, שהוא חלל ופוסל בביאתו אשה שבעל, ודוקא אמרי' שבנה פגום.

י. חדושי הריטב"א שם

ולפסליה לדידיה ולא לזרעיה. פירוש דכיון שאין פיסולם אלא מדרך קנס מילתא דאפשר הוא שיהיה הוא פסול וזרעו כשר. ופרקינן בעינן כאשר זמם וליכא. פירוש דאנן בעינן שתתקיים בהם כל מה שזממו ולפי עדותם זרעו היו חללים, וא"ת אדרבה כאשר זמם לעשות לאחיו כתיב ונדרש לאחיו ולא לזרעו, יש לומר דההיא הא אפיקיניה לענין זוממי בת כהן למידרש לאחיו ולא לאחותו, והכי בעי למידרש טפי, [ד]לזרעו שהם כרעא דידיה בכלל לאחיו היא.

יא. תלמוד בבלי יבמות עז.

אמר עולא א"ר יוחנן: בת גר עמוני - כשרה לכהונה. א"ל רבא בר עולא לעולא: כמאן? אי כר' יהודה, הא אמר: בת גר זכר כבת חלל זכר! ואי כרבי יוסי, פשיטא, הא אמר: אף גר שנשא גירת - בתו כשרה לכהונה! וכ"ת, בהנך דראוין לבא בקהל, אבל האי דאין ראוי לבא בקהל - לא, מנא ליה? דיליף מכ"ג באלמנה. מה לכ"ג באלמנה שכן ביאתו בעבירה! חלל יוכיח. מה לחלל שכן יצירתו בעבירה! כ"ג יוכיח. וחזר הדין: לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן - שאינו ברוב קהל ובתו פסולה, אף כאן שאינו ברוב קהל ובתו פסולה.

יב. תוספות מכות ב:

ומה הסוקל אינו נסקל - פי' הקונטרס כשהרגו אין נהרגין דין הוא דבאו להרוג ולא הרגו דאין נהרגין וקשה טובא חדא דה"ל למימר כדאמרין לקמן (דף ה:): הרגו אין נהרגין ועוד מאי פריך שאני הכא דגלי קרא בהדיא דהבא לסקול ולא סקל דנסקל בהווא קרא גופיה דחזינן דהסוקל אינו נסקל כדכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה אבל לעולם אימא לך דאית לך שפיר ק"ו דלעיל דלענין חילול דהא לא גלי קרא בשום מקום דשייך בדבר הזה שיתחלל הזמה ועוד קשה דהוה ליה לתרץ דהתם ודאי לא עבדינן ק"ו משום דא"כ בטלת תורת עדים זוממין לגמרי ולא משכחת לה כאשר זמם אבל לעיל דלא בטלת תורת עדים זוממין שייך שפיר למיעבד ק"ו לכך פירש ר"ת דה"ק ומה הסוקל אינו נסקל פירוש אדם שסוקל חבירו באבנים ומת דנדון בסייף ולא בסקילה הבא ליסקל ולא נסקל עדים שמעידין איש פלוני שמחויב סקילה ולא נסקל על ידם אינו דין שלא יסקלנו והשתא לא בטלת לגמרי דאיכא לאוקומי קרא דועשיתם כאשר זמם כשהן מעידין שמחויב שאר מיתות ב"ד שאינו בסקילה ואפ"ה לא עבדינן האי ק"ו דהכי קאמר לו לעיל דלא עבדינן ק"ו בכהאי גוונא.

יג. תלמוד בבלי כתובות לב.

אלמא קסבר עולא: כל היכא דאיכא ממון ומלקות - ממונא משלם, מילקא לא לקי, מנא ליה לעולא הא? גמר מחובל בחבירו, מה חובל בחבירו דאיכא ממון ומלקות - ממונא משלם, מילקא לא לקי, אף כל היכא דאיכא ממון ומלקות - ממונא משלם, מילקא לא לקי. מה לחובל בחבירו שכן חייב בחמשה דברים! ואי ממונא לקולא, שכן הותר מכללו בבית דין! אלא, גמר מעדים זוממין, מה עדים זוממין דאיכא ממון ומלקות - ממונא משלם, מילקא לא לקי, אף כל היכא דאיכא ממון ומלקות - ממונא משלם, מילקא לא לקי. מה לעדים זוממין שכן אינן צריכים התראה! ואי ממונא לקולא הוא, שכן לא עשו מעשה! אלא גמר מתרוייהו, מה הצד השווה שבהן דאיכא ממון ומלקות - ממונא משלם, מילקא לא לקי, אף כל היכא דאיכא ממון ומלקות - ממונא משלם, מילקא לא לקי. מה להצד השווה שבהן - שכן יש בהן צד חמור! ואי ממונא לקולא הוא, שכן יש בהן צד הקל!

יד. תוספות שם

שכן יש בהן צד חמור - קשה דא"כ לא נלמד עוד מהצד השווה בשום מקום דאכולהו איכא למיפריך או צד חמור או צד קל ונראה לר"י דהכא פריך הכי שכן יש בהן צד חמור משונה וכו' ור"ת מפרש דגבי עדים זוממין שייך צד חמור משום דאותו צד חמור של חובל יכול להיות בעדים זוממין אם העידו על אחד שחבל בחבירו והוזמו דמשלמין חמשה דברים מה שרצו לחייבו וצד הקל יש לפרש שכן לאו דבחובל ועדים זוממין אין בהן כרת אלא לאו גרידא ולא נגמר מינייהו חייבי כריתות וכו'

טו. תלמוד בבלי סנהדרין מו.

אמר להן רבי אליעזר: והלא שמעון בן שטח תלה נשים כו'. אמר רב חסדא: לא שנו אלא בשתי מיתות, אבל במיתה אחת - דנין. והא מעשה דשמעון בן שטח דמיתה אחת הוא, וקא אמרו ליה דאין דנין! - אלא אי איתמר הכי איתמר: לא שנו אלא במיתה אחת כעין שתי מיתות, והיכי דמי - כגון שתי עבירות, אבל במיתה אחת ועבירה אחת - דנין. מתיב רב אדא בר אהבה: אין דנין שנים ביום אחד, ואפילו בנואף ונואפת! - תרגמא רב חסדא: בבת כהן ובוועלה, או בבת כהן וזוממי זוממיה.

טז. רש"י שם

ואפילו נואף ונואפת - דמיתה ועבירה אחת. או בבת כהן וזוממי זוממיה - שהיא והן נהרגין ולא במיתה אחת, דהיא בשריפה והן במיתת הבועל, כגון באו עדים והזימו את הראשונים וחייבום מיתת הבועל ולא מיתתה דכתיב (דברים יט) כאשר זמם לעשות לאחיו - ולא לאחותו, כדאמר באלו הן הנחנקין (סנהדרין ז, א) ובאו שנים אחרים והזימו המזימים נמצאת היא חייבת שריפה על פי הראשונים, והמזימים את הראשונים בחנק שהיו באין לחייבן בה - והיינו מיתת הבועל.

יז. קובץ שיטות קמאי שם

ויש לתמוה למאי איצטריך לאוקומה בבת כהן ובוועלה [בבת כהן] וזוממי זוממיה, אפי' בבת ישראל וזוממי זוממיה איכא למימר הכי, דשתי עבירות איכא הכא נמי דאיהי קא עברה אלאו דלא תנאף ואינהו [קעברין] אלא תענה. ואיכא מאן דאמר דשאני עדים זוממין דממילא דינם נפסק כדין הנידון על פיהם והכל בדין אחד, אעפ"י שיש הרבה דינים בדין הזמה שאינם נעשים זוממין עד שיגמר הדין ועד שיזומו כולם ויש עוד דינים אחרים. ול"נ דהוא הדין בזוממי זוממי בבת ישראל, וסירכיה נקט. [חדושי רבינו יונה].

יח. חדושי הריטב"א מכות ב:

ה"מ היכא דאית ליה לדידיה נכסי וכו'. וא"ת א"כ מאי קמ"ל פשיטא לומר שאין נמכרין דהא בעינן כאשר זמם והם לא זממו למוכרו, וי"ל דאע"ג דכי אסהידו עליה לא הוה ידעי ליה נכסי או דלא הוה ליה אלא דלבתר הכי קנהו אפ"ה אין נמכרין.

יט. חדושי הרמב"ן מכות ב.

והא דתנן בן חלוצה, לאו דוקא דחלוצה דרבנן היא ומן התורה כשר הוא והיאך לוקין את הארבעים, ובפרק אלו הן הלוקין אפרש בס"ד.

כ. חדושי הריטב"א שם

והא דקתני בן חלוצה באשגרת לישן דבן גרושה נקטיה, דהא פסול בן חלוצה אינו מן התורה אלא מדרבנן וכדאסיקנא בפרק עשרה יוחסין (קידושין ע"ח א'), אם כן אין בו דין הזמה מדאורייתא כלל, אלא משום דאיסור חלוצה לכהונה דמדרבנן הוה אמטול פיסול גרושה דאורייתא ואסמכוה נמי על מאי דכתיב ואשה גרושה מאישה כדאייתא התם נקיט להו תרוייהו כהדדי, וכדקתני להו לקמן פרק אלו הן הלוקין (י"ג א') במשנה דמיירי בחיובי מלקות דאורייתא וכו'.

כא. רמב"ם הלכות עדות פרק כ הלכה ח

עדים שהעידו על אחד והרשיעוהו רשע שאין בו לא מלקות ולא מיתה ולא חיוב ממון ואחר כך הוזמו, הרי אלו לוקין אף על פי שלא זממו להלקות זה ולא לחייבו ממון, כיצד העידו על כהן שהוא חלל כגון שהעידו בפנינו נתגרשה אמו או נחלצה במקום פלוני ביום פלוני והוזמו הרי הן לוקין, וכן אם העידו על אדם שהרג בשגגה והוזמו לוקין ואינן גולין, העידו על שורו של זה שהרג הנפש והוזמו, הרי הן לוקין ואין משלמין את הכופר, העידו עליו שנמכר בעבד עברי והוזמו לוקין, וארבעה דברים אלו מפי הקבלה הן.

כב. בית הבחירה למאירי סנהדרין כז.

עד שהוזם פסול לעדות ולא סוף דבר כשהוזם על דבר שהוא במלקות אלא אף אם הוזם על דבר שבממון ושלם פסול לכל העדויות ואפילו לא הוזם אלא לדיני ממונות פסול אף לדיני נפשות ולכל התורה כלה העיד על עדות זו באחד בניסן ולא הוזם עליו עד תשרי כל עדויות שנמצאו לו משעת העדות ואילך נפסלו שהרי משעה שהעיד הוה ליה רשע והוא שאמרו עד זומם למפרע הוא נפסל ואין וחוששין לפסידת לקוחות שהרי משעת עדותו נקרא רשע ואין צריך הכרזה לפרסומו ואפילו העיד על דבר שהוא מדברי סופרים מ"מ הוא עבר בעדותו על דברי תורה.

כג. תלמוד בבלי סנהדרין י.

ואמר רבא: פלוני רבע השור והוזמו - נהרגין ואין משלמין ממון, שורו של פלוני והוזמו - נהרגין ומשלמין ממון, ממון לזה ונפשות לזה. - הא תו למה ליה היינו הך! - משום דקא בעי בעיא עילויה. דבעי רבא: פלוני רבע שורי מהו? מי אמרינן: אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם קרוב אצל ממונו. או דילמא אמרינן: אדם קרוב אצל ממונו. בתר דבעיא הדר פשטה: אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם קרוב אצל ממונו.

כד. תלמוד בבלי מכות ה:

מתני'. אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין, שהרי הצדוקין אומרים: עד שיהרג, שנאמר: נפש תחת נפש. אמרו להם חכמים: והלא כבר נאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו, והרי אחיו קיים; ואם כן, למה נאמר נפש תחת נפש? יכול משעה שקבלו עדותן יהרגו? תלמוד לומר: נפש תחת נפש, הא אינן נהרגין עד שיגמר הדין.

כה. תוספתא סנהדרין (צוקרמאנדל) פרק ו הלכה ה

עדים שהעידו לטמא ולטהר לקרב ולרחק לאסר ולהתיר לפטור ולחייב עד שלא נחקרה עדותן ואמרו מבודין אנו הרי אילו נאמנין משנחקרה עדותן ואמרו מבודין אנו אין נאמנין:

כו. שו"ת הר"ן סימן מז

תשובה: תחלה אני דן על מה שאמר העד הראשון בתחלה חוץ לב"ד שהיתה זקוקה ליבם אם יש לסמוך עליו במה שהעיד בב"ד ששמע שמת זה זמן רב, מי אמרינן כיון דבעדות אשה אינו צריך שיעיד העד בב"ד הרי עדותו חוץ לב"ד כאלו העיד בב"ד, וכי היכי דבעדות שנתקבל לפני ב"ד אמרינן [כתובות יח ב] דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והכי נמי בעדות זו כיון שהגיד חוץ לב"ד שוב אינו חוזר ומגיד אפילו בב"ד, או דלמא אפ"ה כל שלא העיד בב"ד חוזר ומגיד בב"ד אף על פי (שהגיד ומכחיש) [שהוא מכחיש] דבריו הראשונים, לפי שאין אדם מדקדק בדבריו במה שאומר חוץ לב"ד, ומסתברא דהכי קושטא דמילתא שאפילו בעדות אשה אף על פי שהגיד חוץ לב"ד חוזר ומגיד בב"ד אף על פי שמכחיש דבריו הראשונים, ויש ראייה לזה מאותה ששינו העדים שהעידו בין לטמא בין לטהר בין לרחק בין לקרב בין לאסור בין להתיר בין לזכות בין לחיוב אם עד שלא נחקרה עדותן בב"ד אמרו מבודין אנו נאמנים אם משנחקרה עדותן בב"ד אמרו מבודין אנו אין נאמנים, הרי שכללו כאן כל מיני עדויות אפילו אותן שאינן צריכין שיהיו נעשין בב"ד שהרי שנינו בין לאסור בין להתיר ואפ"ה אמרינן שאע"פ שהעידו בב"ד כל שלא נחקרה עדותן עדיין יכולין לומר מבודין אנו לפי שאין העדים מדקדקים עד שעת גמר עדותן בב"ד, וזו היא ראייה שאין עליה תשובה.